

Don Joan i Formentera

Andreu Ferrer

Historiador local de Formentera

i Isidor Torres

Mestre de Primària i Batle de Formentera

44 Parlar de la relació mantinguda per don Joan Marí Cardona al llarg de la seva vida amb l'illa de Formentera no és senzill, per part dels qui això escriuen. No ho és perquè en intentar escriure no tan sols podem parlar de l'historiador, també ho hem de fer, sinó del que resulta més important, de la persona humana, del mestre, de l'amic; l'emoció ens envaeix i ens costa molt trobar les paraules adients que reflecteixin el que volem expressar i posar a damunt del paper. Sabem que a D. Joan li agradava venir, periòdicament, a passar uns dies a Formentera a on hi havia un bon company seu i amic de l'infantesa, D. Bartomeu Planells, tota la seva vida rector de la parròquia del Pilar de la Mola, el qual li ajudava en la recerca d'informació d'interès per a les seves investigacions, principalment per a l'obra "*Formentera*", volum tercer de la col·lecció "Illes Pitiüses" (1983). I que participà, també al costat de D. Bartomeu, en el treball de posar nom als carrers dels nuclis urbans i de les vendes que l'Obra Cultural Balear de Formentera presentà a l'Ajuntament d'aquesta illa per a la seva aprovació i aplicació.

A la mort de D. Bartomeu, les estades de D. Joan a Formentera quasi bé desapareixen i la seva presència a l'illa es limita a visites d'unes hores, com a molt d'un sol dia, amb motiu de ser convidat a la presentació d'un llibre, fer una conferència o assistir a un acte concret. Això, no obstant, li permet mantenir el contacte i la relació amb les persones que ell coneix a l'illa.

Així amb aquests contactes breus, amb les xerrades a que mai no es negava sempre i quan els seus compromisos li ho

permetessin, arribem al mes de setembre de 1992, data a partir de la qual mantindrà un contacte més estret, amb vengudes molt freqüents fruit de les quals naixeran tres obres seves. La primera és un estudi de síntesi on, sota el mateix títol, s'ajunten diversos aspectes d'un sol tema que, en certa manera, els abraça tots al qual anomena "*El llarg camí del pa a Formentera*" (1993), nascut a la mar com ell mateix assenyala al pròleg.

Mentre enllestia les feines de camp per a aquest estudi apareixen i s'engresca en molts més temes: els camins vells, els antics pous, cisternes i aljubs, els molins de vent... i la possibilitat d'estirar la documentació antiga transcrita a l'obra "*Formentera*" fins a l'actualitat. Tot plegat, donarà lloc a un nou treball "*Formentera: documentació i paisatges*" que veu la llum el mes d'abril de 1994.

La tercera obra és "*Formentera, passa a passa per les vies públiques*", publicat l'any 1999.

Per a l'elaboració d'aquests tres treballs l'autor compta a Formentera amb l'ajut i la col·laboració de diferents persones, a les quals sempre fa present el seu agraïment. Era per tant obligat anar a parlar amb elles, com ho feia D. Joan, i com per espai és impossible traure-les totes, n'hem triat dos: en Jaume Ferrer "*Morna*" i en Joan Torres "*Moliner*". Una d'aquestes persones apareix en el pròleg de totes elles i a ell es refereix D. Joan com l'amic de Formentera, és en Jaume Ferrer "*Morna*".

Per a en Jaume, un jubilat de 79 anys que en dedicà més de 35 a treballar a les salines, bon coneixedor de les branques familiars de l'illa i de la situació de les fin-

ques antigues, l'entrevista no resulta fàcil, el record de D. Joan Marí és encara massa tendre i les emocions es repeteixen. Són molts dies, moltes passejades, moltes converses, molt recórrer Formentera ells dos junts, sols, conversant amb franquesa, respecte i estima.

La primera pregunta és obligada: com i quan coneixeu o entreu en contacte amb D. Joan?

R.- Conec a D. Joan pels anys 1968-70, com a professor del meu fill al seminari d'Eivissa. Aleshores ja era una persona molt coneixedora de les illes d'Eivissa i Formentera, de la seva història, especialment des de la conquesta catalana de 1235, i mantinguérem una molt bona relació degut a la meva afecció per la història de Formentera, especialment des del repoblament iniciat per Marc Ferrer l'any 1695. Això fins al moment en què inicia la preparació d'"El llarg camí del Pa a Formentera" (1992), en el qual el nostre contacte és constant, i molt freqüent.

P.- Ens hauríeu d'explicar si amb els vostres contactes s'havia establert un mètode de feina determinat. Què fèieu i amb quins objectius?

R.- No pot parlar-se de mètode establert

entre nosaltres dos. Jo només l'acompanyava a la recerca d'algun objectiu determinat, sempre d'acord amb el que ell volia veure o conèixer, mentre parlàvem de límits de propietats, de famílies, de llinatges i de tot un poc. Però sí és ben cert que D. Joan era un home molt metòdic i organitzat. Quan venia ja sabia el que volia fer aquell dia, encara que s'adaptava fàcilment a qualsevol situació.

Normalment sortíem amb cotxe (les meves cames no em permeten grans caminades) per anar a veure alguna cosa concreta i així recorreguérem l'illa de punta a punta una vegada i una altra, aturant-nos on ho consideràvem d'interès.

P.- Després de passejar quasi bé deu anys amb D. Joan hi deu haver records especials i anècdotes. Podríeu parlar-nos d'algun d'ells?

R.- D. Joan, com tothom que el coneixia sap perfectament, era una persona d'una qualitat humana excepcional, sempre dialogant, gran conversador i respectuós amb els altres (això sí, ferm en les seves conviccions). Passejar per l'illa amb ell, parlant tranquil·lament de les "nostres" coses... dels llinatges, dels límits de les propietats, de l'evolució de l'illa al llarg dels últims tres-cents anys suposava una

45

"...els eivissencs repobladors de Formentera, s'hagueren d'enfrontar a les greus dificultats d'unes terres emboscades, plantaren arbres, posaren fites, feren parets i tanques, es varen servir de les abeurades, els pous i els aljubs que trobaren i n'obriren de nous, necessitaren camins, pescaren a la mar i als estanys, aprofitaren la sal. La Formentera dels documents és aquella que existí, de la qual tenim encara nombroses restes, i damunt la qual pogué establir-se la Formentera d'avui..."

Joan Marí Cardona a "Formentera: documentació i païssatges". Eivissa 1994

"Per a en Jaume Ferrer 'Morna', l'entrevista no resulta fàcil, són molts dies, moltes passejades, moltes converses, molt recórrer Formentera ells dos junts, sols, conversant amb franquesa, respecte i estima"

La colla del Canonge dalt el terrat de l'església de Sant Francesc de Formentera. Juny 1989

Foto: Jaume Oliver

46

distracció, un plaer i feu créixer per a mi un lligam ara difícil d'explicar.

En Joan Torres "Moliner", també està jubilat per l'edat (74 anys), però no exerceix de tal i segueix en actiu per treballar i ensenyar sobre allò que sempre ha fet: fer rodar i mantenir el molí de moldre gra (el molí vell de la Mola) en perfecte estat de conservació i funcionament, així com refer qualsevol peça que es trenqui ja sigui del seu molí o de qualsevol altre de Formentera o d'Eivissa.

L'anem a veure, amb Jaume Ferrer, a casa seva i el trobem precisament donant els darrers retocs o tota una nova estructura de molí que completarà, a Corona (Eivissa), una torre de molí ara orfe dels seus elements més característics.

P.- Quan i com conegueru vos don Joan?, li demanem:

R.- *Jo el vaig conèixer de ben jove, quan, juntament amb D. Bartomeu capellà de La Mola, venien al molí quan molíem.*

S'interessava des del més petit detall de les seves peces (nom, funció, fabricació, tipus de fusta...), fins al difícil art de mirar cap al cel i comprendre cap on pot girar el vent i amb quanta força arribarà.

A partir de l'any 1992 estretírem més la relació amb motiu d'haver-lo convidat a veure un molí de petites dimensions, però amb totes les peces, que havia fet per al meu nét.

P.- I què recordeu d'aquesta darrera època?

R.- *Que fèiem grans caminades per tot la Mola per localitzar fites, penso en les terres d'Àngela i Vicenta Ferrer de Marc, així com visites a diferents aljubs de La Mola i altres indrets de la costa, en especial, des del Ram a s'Estufador.*

P.- Contau-mos alguna vivència que recordeu en especial.

Totes les trobades les record amb folgança, ens contesta emocionat, però, pel que gaudírem tots, us contaré com un dia, ja llunyà, férem una menjada de tortuga amb D. Joan per satisfer-li un antic desig ja que sabíem que mai no l'havia tastada, i, per cert, la trobà molt bona.

De tornada, després de parlar una bona estona sobre el tema que ens ocupa, i alguns més (en Jaume i en Joan són bons conversadors), a l'altura del Mirador de La Mola, vèiem tota l'illa de Formentera estirada tal qual és sobre la mar, serena i acollidora tant per tramuntana com per migjorn.

Gràcies D. Joan, per haver-nos fet retrobar amb les arrels d'aquesta terra i deixar-nos per a les generacions futures els escrits que permetran que perdurin sempre en la memòria dels seus habitants.